

DOI 10.11603/m.2414-5998.2024.2.14817
 УДК 378.093.5:613(477.84)

К. А. Посохова

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2696-5738>

О. І. Острівка

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6611-1497>

І. П. Кузьмак

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5035-8815>

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ФАРМАКОЛОГІЇ, ГІГІЄНИ ТА МЕДИЧНОЇ БІОХІМІЇ ІМЕНІ М. П. СКАКУНА

К. А. Posokhova, O. I. Ostrivka, I. P. Kuzmak

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

ESTABLISHMENT AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF M. SKAKUN ACADEMIC AND RESEARCH INSTITUTE OF PHARMACOLOGY, HYGIENE AND MEDICAL BIOCHEMISTRY

Анотація. У статті розглянуто зміст Положення про Навчально-науковий інститут імені М. П. Скакуна (ННІ) як структурну одиницю університету, його основні завдання та порядок створення. Структурними підрозділами ННІ є кафедри з їх навчальними аудиторіями, лабораторіями, кабінетами і оснащенням. Сформульовано головну мету створення навчально-наукових інститутів – організація навчальної, навчально-методичної і наукової роботи та виховної роботи серед студентів. Описано ряд основних функцій, які виконує ННІ, права та обов'язки працівників інституту. Представлено компетенції вченої ради ННІ як колегіального органу університету.

У статті коротко подано історію створення ННІ. Представлено основні досягнення викладачів ННІ з навчально-методичної, наукової та виховної роботи, намічено перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: Навчально-науковий інститут фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна; досягнення; перспективи розвитку.

Abstract. The article examines the main Regulations on M. Skakun Academic and Research Institute of Pharmacology, Hygiene and Medical Biochemistry (ARI) as structural unit of the University, its main tasks and the order of creation. The structural subdivisions of the institute are departments with their educational and scientific laboratories, offices and equipment. The formulated main goal of ARI is the organization of academic, methodological and scientific work from the disciplines assigned to it and educational work among students. A number of basic functions performed by the ARI, rights and responsibilities of the institute's employees are described. The work presents the competences of the Academic Council of the ARI as a collegial organ of the University.

The article briefly presents the history of the creation of the ARI. The main achievements of teachers in educational and methodological, scientific and educational work and prospects for further development of the ARI are presented.

Key words: M. Skakun Academic and Research Institute of Pharmacology, Hygiene and Medical Biochemistry; achievements; development prospects.

Вступ. Впровадження нових підходів до розвитку суспільства та інтенсифікація інноваційних процесів у системі освіти України передбачають реорганізацію сучасної вищої медичної освіти, що є викликом сьогодення.

Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямоване на розв'язання соціальних проблем суспільства, подальше навчання і розвиток особистості.

© К. А. Посохова, О. І. Острівка, І. П. Кузьмак

Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення розвитку майбутнього фахівця, нації та держави, запорукою майбутнього України. Новітня система вищої освіти, яка збігається з вимогами часу, є базовим фактором підвищення якості людського капіталу, рушієм сучасних ідей, генератором стрімкого та потужного розвитку економіки й суспільства в цілому. Задля ефективності виконання важливих завдань українську вищу освіту потрібно

оновити з урахуванням сучасних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті [1, 4].

Відповідно до статті 33 Закону України «Про вищу освіту» та Статуту Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, було розроблене Положення про Навчально-науковий інститут фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна ТНМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, що регламентує діяльність навчально-наукового інституту в складі ТНМУ. Головна мета ННІ – організація і здійснення на високому рівні навчальної, навчально-методичної, наукової та виховної роботи серед студентів ТНМУ. Навчально-науковий інститут взаємодіє з усіма функціональними підрозділами університету, іншими навчальними та науковими закладами України і закордону. Колегіальним органом ННІ є вчена рада інституту. До компетенції вченої ради ННІ належить організація навчально-методичної, наукової і виховної роботи [6–8].

Колектив ННІ зобов'язаний: організувати навчальний процес на високому науково-методичному рівні, брати участь у написанні підручників, навчально-методичних посібників, здійснювати комплексні якісні наукові дослідження, проводити заходи, спрямовані на виховання молоді у дусі патріотизму, готовності до виконання громадянських, конституційних та професійних обов'язків.

Мета статті – розкрити основні завдання та функції ННІ фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. Проаналізувати історію створення та віхи становлення ННІ як структурної одиниці університету, висвітлити досягнення колективу у методичній, науковій та виховній роботі.

Теоретична частина. Навчально-науковий інститут фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна як структурний підрозділ ТНМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України був створений із метою підготовки сучасних спеціалістів, які повинні достатньою мірою володіти медичними знаннями і навичками, а також для проведення комплексних наукових досліджень. У своїй діяльності ННІ керується Законом України «Про вищу освіту», Статутом ТНМУ та Положенням про Навчально-науковий інститут фармакології, гігієни та медичної біохімії ім. М. П. Скакуна [6, 8].

Основними завданнями та функціями ННІ є [2, 3, 5]:

- забезпечувати підготовку висококваліфікованих спеціалістів, впроваджувати нові прогресивні технології навчання;

- розробляти робочі програми з дисциплін, які викладаються на кафедрах ННІ, на основі останніх досягнень медичної науки із врахуванням перспектив їх розвитку, потреб різних галузей медицини, регіональних умов і особливостей навчання здобувачів вищої освіти;

- забезпечувати вдосконалення та підвищення рівня якості проведення лекцій, практичних занять, позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти для набуття ними необхідних практичних навичок, розвитку їх творчих здібностей;

- здійснювати підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, встановлювати творчі зв'язки з кафедрами інших навчальних закладів, науково-дослідними установами;

- узагальнювати досвід роботи кращих викладачів, надавати допомогу молодим викладачам в оволодінні педагогічною майстерністю, основами наукових досліджень;

- здійснювати підготовку підручників та навчальних посібників, які передбачають використання сучасних технологій навчання, найкращих форм і методів викладання;

- забезпечувати активну участь професорсько-викладацького складу в конкурсах щодо виконання державних і міжнародних наукових програм для отримання грантів, що забезпечуються цільовим фінансуванням, в опублікуванні результатів наукових досліджень у фахових наукових виданнях;

- сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти високої патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України.

Колегіальним органом ННІ є вчена рада, головою якої є директор ННІ, до складу якої входять за посадами заступники директора, завідувачі кафедр, керівники органів студентського самоврядування, а також виборні представники з числа професорів, докторів наук, докторів філософії.

Керівництво ННІ здійснює директор, який обирається відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» та Статуту ТНМУ. На підставі ухвал вченої ради директор ННІ видає розпорядження щодо діяльності ННІ, які є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу;

розподіляє обов'язки між своїми заступниками, за необхідності делегуючи їм частину своїх повноважень; забезпечує охорону праці, дотримання вимог діючого законодавства, Статуту ТНМУ, визначає функціональні обов'язки працівників інституту, контролює виконання навчальних планів і програм, забезпечує дотримання службової і державної таємниці, здійснює контроль за якістю навчальної, наукової та виховної діяльності викладачів тощо. У ННІ функціонує циклова методична комісія (ЦМК), на засіданнях якої розглядаються актуальні питання навчальної та навчально-методичної роботи кафедр інституту.

ННІ фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна як структурний підрозділ медичного факультету був створений за ухвалою вченої ради Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України (від 08.06.2005 р. № 14) та наказом ректора (від 08.06.2005 р. № 201). Посаду директора ННІ за час його існування обіймали: 2005–2008 рр. – проф. Я. І. Гонський, 2008–2012 рр. – доцент К. О. Пашко, 2013–2014 рр. – проф. О. М. Олещук [3]. З 2014 р. і по сьогодні директором ННІ є доктор медичних наук, професор К. А. Посохова, заступником директора з навчальної роботи – доцент О. І. Острівка, заступником директора з наукової роботи – доцент В. В. Черняшова.

У березні 2006 р. із метою увіковічення пам'яті видатного ученого професора кафедри фармакології з клінічною фармакологією Миколи Петровича Скакуна ННІ було присвоєно ім'я М. П. Скакуна.

ННІ розташований в адміністративному корпусі університету. Основними структурними підрозділами ННІ є три кафедри: медичної біохімії (завідувач – доктор мед. наук С. Р. Підручна), фармакології з клінічною фармакологією (завідувач кафедри – проф. О. М. Олещук, завідувач курсу клінічної фармакології – проф. В. В. Шманько), загальної гігієни та екології (завідувач – проф. М. О. Кашуба). У ННІ навчальний процес забезпечують 46 викладачів, з них 11 докторів наук (10 професорів), 32 кандидати наук та доктори філософії, 26 доцентів, 3 старших викладачі, 6 асистентів. На кафедрах працюють 26 англomовних викладачів, у тому числі 7 мають міжнародні сертифікати рівня B2.

Навчальні приміщення ННІ – це 25 навчальних кімнат, 4 лекційні аудиторії, зал для проведення відеоконференцій, 3 комп'ютерні класи, де здобувачі вищої освіти можуть оволодівати знаннями з предметів, використовуючи віртуальні навчальні

та контролюючі комп'ютерні програми, відеофільми, навчальні відеолекції, створені викладачами кафедр ННІ, навчальні матеріали, представлені на WEB-порталі університету в системі Moodle. Кафедри оснащені 8 інтерактивними дошками, 23 відеосистемами, 111 комп'ютерами. Це дозволяє організувати навчальний процес на найсучаснішому рівні.

Освітній процес на кафедрах ННІ здійснюється відповідно до затверджених стандартів вищої освіти, освітньо-професійних програм, навчальних планів за відповідними рівнями вищої освіти. Навчання проводиться за 85 дисциплінами. В освітньому процесі широко використовуються інтерактивні методи навчання: семінари, дискусії, симуляційне навчання тощо.

Для об'єктивного оцінювання знань здобувачів вищої освіти на єдиному тестовому іспиті до кожного практичного заняття створені тестові завдання двома мовами, які ввійшли у загальноуніверситетську базу завдань Центру незалежного тестування, яка постійно поповнюється. На сайтах кафедр у системі Moodle розміщені всі навчально-методичні матеріали з дисциплін, що викладаються на них, включаючи презентації лекцій, навчальні відеофільми, репозитарії відеолекцій, створених викладачами кафедр, матеріали для підготовки до лекцій та практичних занять, методичні вказівки до занять, у тому числі з тем, які виносяться на самостійну роботу, алгоритми практичних навичок. Здобувачі вищої освіти мають до них вільний доступ через Інтранет-мережу цілодобово, що набуло особливої актуальності після запровадження on-line навчання. Для забезпечення освітнього процесу використовуються також міжнародні освітні платформи (ELSEVIER HEALTH, AMBOSS, EBSCO, LECTURIO), до яких викладачі та здобувачі вищої освіти мають безкоштовний доступ. З метою повноцінної підготовки здобувачів вищої освіти до ліцензійних іспитів «Крок 1» та «Крок 2» на кожному практичному занятті проводиться робота з банками тестових завдань (за консультативної допомоги викладачів кафедр), у кінці навчального року здійснюється читання консультативних тематичних лекцій.

За роки існування ННІ викладачі написали 24 підручники (1 – англійською мовою) з предметів, що викладаються, та 39 навчальних посібників (9 – англійською мовою), які використовуються у ВН(Ф)МЗ України 1–4 рівнів акредитації.

Викладачі ННІ беруть участь у національних та міжнародних програмах, спрямованих на підви-

щення якості вищої освіти, зокрема у Програмі вдосконалення викладання у вищій освіті України (реалізується Британською Радою в Україні у партнерстві з Інститутом вищої освіти НАПН України), навчальному курсі «Управління інтернаціоналізацією та німецько-українське академічне співробітництво 2020–2021», Erasmus+ Staff mobility for Teaching (Університет Арістотеля, Салоніки, 2018; Університет Сантьяго де Компостела, 2021).

Наукові дослідження на кафедрах ННІ здійснюються відповідно до законодавства України та пріоритетних тематичних напрямів наукової діяльності. Зокрема, у 2005–2023 рр. науковцями кафедр ННІ виконано 16 науково-дослідних кафедральних та міжкафедральних ініціативно-пошукових НДР, 11 грантових, 2 дослідження, фінансовані МОЗ України, 10 госпдоговірних досліджень. Зокрема, член-кореспондент НАМН України, проф. М. М. Корда є науковим керівником та виконавцем 9 грантових досліджень від RECOOP HST Association.

Результати наукової роботи співробітників ННІ знайшли відображення у 25 монографіях, 15 методичних рекомендаціях та інформаційних листах, 103 патентах, понад 760 статтях у профільних наукових журналах, у тому числі 142 – у журналах, які входять до наукометричних баз Scopus та WEB of Science, понад 700 публікаціях у матеріалах симпозіумів, конгресів, з'їздів, конференцій.

За роки існування ННІ на кафедрах підготовлено 12 докторів наук, 40 кандидатів наук. Організовано та проведено з'їзд біохіміків, 36 науково-практичних конференцій.

Науковці ННІ працюють на базі міжкафедральної навчально-дослідної лабораторії, конструкція та оснащення якої (лабораторії клітинних культур та полімеразно-ланцюгової реакції тощо) гарантують проведення сучасних досліджень високої якості відповідно до принципів GLP, у тому числі для успішного виконання міжнародних наукових проектів. На базі лабораторії здобувачі вищої освіти вивчають сучасні методи дослідження, освоюють ази копінгного наукового пошуку. Результати їх діяльності традиційно оприлюднюються на Конгресі студентів та молодих вчених, що проходить щорічно у ТНМУ, в українських та закордонних наукових виданнях. Наукові дослідження гуртківців кафедр ННІ неодноразово відзначені дипломами.

З перших днів війни викладачі ННІ здійснюють активну волонтерську діяльність. ТНМУ під'єднаний до міністерської платформи MEDDATA. Проводиться робота з прийому, сортування, реєстрації

медикаментів, які надходять із-за кордону по каналах гуманітарної допомоги, та направлення їх у військові шпиталі та лікарні. Здійснюється формування індивідуальних аптечок для бійців ЗСУ, наборів pillpack (набір пігулок для одноразового вживання під час поранення). За цей час волонтерською групою сформовано і передано до військових шпиталів, воїнам Збройних сил України понад 2,5 тис. індивідуальних аптечок, укомплектованих необхідними медикаментами.

Важливе місце у роботі викладачів ЗВО належить формуванню у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України. Викладачі кафедр ННІ знайомлять здобувачів вищої освіти з історичними пам'ятками й мальовничими місцями України, прищеплюють молоді почуття любові й гордості за свою землю, організують відвідування музеїв, виставок, концертів, виховують у молодих людей шанобливе ставлення до своїх вчителів, беруть активну участь у проведенні благодійних акцій та в урочистостях, які відбуваються в університеті, надають допомогу дітям у сиротинцях, дітям з вадами зору тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. Головна мета ННІ фармакології, гігієни та медичної біохімії імені М. П. Скакуна Тернопільського національного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України – організація і здійснення на високому рівні навчальної, навчально-методичної, наукової діяльності та виховання молоді у дусі патріотизму, готовності до виконання громадянських, конституційних та професійних обов'язків.

2. Запорукою успіху досягнення колективом ННІ поставлених завдань, задля зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української вищої освіти на міжнародній арені, є осучаснення та впровадження інноваційних методів у систему навчання і наукового пошуку, тісна співпраця з провідними навчальними закладами та науковими лабораторіями світу.

До перспективних завдань, які стоять перед колективом ННІ, належать:

– організація та підвищення якості навчання на кафедрах ННІ із врахуванням вимог державних стандартів вищої освіти, згідно з робочими навчальними планами, розробленими на основі освіт-

ньо-професійних програм підготовки здобувачів вищої освіти;

– забезпечення відповідності науково-педагогічних працівників кафедр ННІ не менше п'яти видам і результатам професійної діяльності відповідно до Ліцензійних умов впровадження освітньої діяльності (Постанова Кабміну України від 24.05.2021 р. № 365);

– продовження активної видавничої діяльності викладачів шляхом підготовки підручників і навчальних посібників, у тому числі англомовних, участі в авторських колективах з написання національних підручників, перекладі іноземних підручників українською мовою;

– участь у конкурсах щодо виконання державних і міжнародних наукових програм для отримання грантів, що забезпечуються цільовим фінансуванням, а також у пошуку наукових проєктів, що виконуються на договірних засадах;

– участь у формуванні міжнародних дослідницьких колективів, стажуванні у міжнародних наукових центрах, у спільному виконанні наукових досліджень, оприлюдненні результатів у провідних закордонних фахових виданнях, зокрема тих, які індексуються бібліометричними базами Scopus та Web of Science, особливо у фахових журналах із високим імпаکت-фактором;

– забезпечення активної участі здобувачів вищої освіти у роботі наукових гуртків кафедр ННІ, програмах «Студентська наука та профорієнтаційне навчання» та «Студент – майбутній фахівець високого рівня кваліфікації»;

– активна волонтерська та благодійна діяльність. Організація та проведення заходів, спрямованих на національно-патріотичне, інтелектуально-духовне, громадянсько-правове, морально-естетичне виховання здобувачів вищої освіти.

Список літератури

1. Антонівська М. О. Глобальні тенденції і виклики розвитку вищої освіти: наслідки для України / М. О. Антонівська, Н. І. Сарновська // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. – 2021. – № 7. – С. 213–224. DOI <https://doi.org/10.31866/2616-745x.7.2021.233361>.

2. Вадзюк С. Н. Історія, сьогодення та перспективи розвитку Інституту медико-біологічних проблем ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» / С. Н. Вадзюк, І. Я. Папінко, І. Б. Паньків // Медична освіта. – 2012. – № 1. – С. 131–133.

3. Волков К. С. Становлення Навчально-наукового інституту морфології / К. С. Волков // Медична освіта. – 2012. – № 1. – С. 134–137.

4. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка / А. Ю. Іщенко // Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>.

5. Пашко К. О. У майбутнє рухаємося з упевненістю / К. О. Пашко, О. І. Острівка, С. І. Яворська // Перспективи розвитку Навчально-наукового інституту фармакології, гігієни та медичної біохімії ім. М. П. Скакуна // Медична освіта. – 2012. – № 1. – С. 127–130.

6. Положення про Навчально-науковий інститут фармакології, гігієни та медичної біохімії ім. М. П. Скакуна ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України, введено в дію за наказом ректора університету від 29 жовтня 2019 р. № 621.

7. Про вищу освіту : Закон України (нова редакція) від 27.12.2023 р. № 3438-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

8. Статут Тернопільського національного університету ім. І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України (нова редакція), затверджена наказом Міністра охорони здоров'я України 3 січня 2023 р., протокол № 5.

DOI <https://doi.org/10.31866/2616-745x.7.2021.233361> [in Ukrainian].

2. Vadziuk, S.N., Papinko, I.Ya., & Pankiv, I.B. (2012). Istorii, sohodennia ta perspektyvy rozvytku Instytutu medyko-biologichnykh problem DVNZ «Ternopil'skyi derzhavnyi medychnyi universytet imeni I.Ya. Horbachevskoho

References

1. Antonivska, M.O., & Sarnovska, N.I. (2021). Hlobalni tendentsii i vykyky rozvytku vyshchoi osvity: naslidky dlia Ukrainy [Global trends and challenges of higher education development: implications for Ukraine]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty – International relations: theoretical and practical aspects*, 7, 213-224.

МОЗ України» [History, present and development prospects of the Institute of Medical and Biological Problems of the Ternopil State Medical University named by I.Ya. Gorbachevski, Ministry of Health of Ukraine]. *Medychna osvita – Medical Education*, 1, 131-133 [in Ukrainian].

3. Volkov, K.S. (2012). Stanovlennia Navchalno-naukovoho instytutu morfolohii [Formation of the Educational and Scientific Institute of Morphology]. *Medychna osvita – Medical Education*, 1, 134-137 [in Ukrainian].

4. Ishchenko, A. Yu. (2021). Hlobalni tendentsii i problemy rozvytku osvity: naslidky dlia Ukrainy [Global trends and problems of education development: consequences for Ukraine]. *Analychna zapyska Sait Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen pry Prezydentovi Ukrainy – Analytical note The website of the National Institute of Strategic Studies under the President of Ukraine*. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/> [in Ukrainian].

5. Pashko, K.O., Ostrivka, O.I., & Yavorska, S.I. (2012). U maibutnie rukhaiemosia z upevnenistiu. Perspektyvy rozvytku Navchalno-naukovoho instytutu farmakolohii, hihieny ta medychnoi biokhimii im. M.P. Skakuna [We move into the future with confidence. Prospects for the development of the educational and scientific institute of pharmacology, hygiene and medical biochemistry named

by M.P. Skakuna]. *Medychna osvita – Medical Education*, 1 127-130 [in Ukrainian].

6. Polozhennia pro Navchalno-naukovyi instytut farmakolohii, hihieny ta medychnoi biokhimii im. M.P. Skakuna TNMU im. I.Ya. Horbachevskoho Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy, vvedeno v diiu za nakazom rektora universytetu vid 29 zhovtnia 2019 roku № 621 [Regulations on the educational and scientific institute of pharmacology, hygiene and medical biochemistry by M.P. Skakun TNMU named by I. Gorbachevski of the Ministry of Health of Ukraine, put into effect by order of the rector of the university dated October 29, 2019 No. 621] [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu vid 01.07.2014 r. No 1556-VII [The Law of Ukraine On Higher Education dated 01.07.2014 No. 1556-VII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

8. Statut Ternopilskoho natsionalnoho universytetu im. I.Ya. Horbachevskoho Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy (nova redaktsiia), zatverdzhena Nakazom Ministra okhorony zdorov'ia Ukrainy 3 sichnia 2023 roku, protokol № 5 [Statute of the Ternopil National University named by I. Gorbachevsky of the Ministry of Health of Ukraine (new edition), approved by the Order of the Minister of Health of Ukraine on January 3, 2023, protocol No. 5] [in Ukrainian].

Отримано 08.04.2024.
Рекомендовано 05.06.2024.

Електронна адреса для листування: ostrivka@tdmu.edu.ua